
ПОЛІТОЛОГІЯ

Андрущенко Т. В.

ГРОМАДСЬКА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ЦІННІСНОГО РОЗКОЛУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

У статті аналізуються форми громадських об'єднань в країнах Європи і світу та їх роль у формуванні взаєморозуміння та толерантності між народами.

Ключові слова: людина, цивілізація, громадські об'єднання, громадська дипломатія, криза цінностей, толерантність.

Сучасна цивілізація переживає не простий період у своєму розвитку. З одного боку, відчувається значне зближення цінностей, культур, домінування об'єднавчих процесів. З другого – міграційні суперечності, сплеск організованої злочинності та тероризму тощо. Протистояння цих тенденцій поглиблює ціннісний розкол цивілізації. В той же час, передові держави і прогресивні організації громадськості роблять все необхідне, щоб зменшити цей розкол, а перспективі – нівелювати його. Роль громадських організацій у цьому процесі важко переоцінити. Громадські організації – наукові, національно-культурні, жіночі, молодіжні тощо – сприяють зближенню інтересів, розгортанню взаємопорозуміння, співпраці між народами і культурами, знижують міжнародну напругу чи протистояння. Їх рух отримав назву “громадської дипломатії”.

Мета статті – проаналізувати громадську дипломатію як один з засобів подолання ціннісного розколу цивілізації.

Насамперед, розглянемо поняття громадської дипломатії як частки міжнародних відносин, неофіційного суб'єкту впливу на політику урядових та неурядових структур зарубіжних країн.

Однією з примітних особливостей нашого часу, на думку Н. Іванченко, є всезростаюча дія народних мас на міжнародні

відносини і міжнародне право, що є закономірним результатом розвитку об'єктивного історичного процесу і найважливішим чинником, який характеризує сучасний міжнародний стан. Народні маси все рішучіше і активніше втручаються у вирішення глобальних проблем. Зростаюче усвідомлення реальності ядерної, а отже, і екологічної катастрофи, дилема “вижити або загинути” об'єднують людей, залучають до антивоєнного і екологічного рухів багатомільйонне населення країн різних континентів, збільшують потенціал і ефективність масових виступів за виживання людства. Маніфести, заклики, заяви, резолюції, рішення міжнародних антивоєнних і екологічних неурядових організацій і рухів висловлюють колективну думку народів, яка є важливим чинником у вирішенні даних проблем. Таким чином, робить висновок Н. Іванченко, народна дипломатія відіграє всезростаючу роль у встановленні атмосфери довіри, етичного, гуманістичного наповнення міжнародних відносин [3, 103].

Л. Чернявська вказує на посилення взаємодії між суспільними системами національного рівня та міжнародними системами, що в свою чергу зумовлює посилення ролі неурядового сектора у світовій політиці. Сьогодні у багатьох міжнародних процесах неурядові структури відіграють не менш важливу роль, ніж держави чи міждержавні інститути. В такій трансформації міжнародних відносин, в їх транснаціоналізації та очевидному перенесенні акценту багатьох міжнародних процесів в недержавний сектор чітко простежується стале зростання впливу недержавних інститутів та організацій не лише в межах окремих регіонів, але й в глобальному просторі, в усіх без винятку вимірах міжнародної взаємодії [12, 3].

На посилення ролі неурядових акторів у сучасних міжнародних відносинах вказує й Т. Зонова в своїй роботі “Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития”. На її думку, у постбіполярному світі в області телекомунікацій, валютної політики, захисту довкілля з'явилися групи експертів, що роблять істотний вплив на зміст і хід міжнародних переговорів. Неурядові організації, бізнесмени, діячі культури і науки, приватні фонди і окремі громадяни все активніше включалися в міжнародний контекст. У цьому контексті неурядові актори з повною підставою можуть розглядатися як невід'ємна частина сучасної дипломатії.

На думку Н. Вінникової, посилення взаємозалежності і процеси глобалізації утворюють появу фундаментально нових тенденцій у світовій політиці. По-перше, відбувається автономізація діяльності транснаціональних акторів – етнічних, релігійних, культурних,

професійних та інших груп, мультинаціональних фірм, представників ринкових, комунікативних, інформаційних та міграційних потоків, а також діаспор, кримінальних кланів, окремих видатних особистостей. За таких умов державний суверенітет підривається “розщепленням” лояльності індивіда між трьома відносно самостійними сферами – державою, транснаціональними і соціокультурними мережами. Це дає підстави вести мову про спільний методологічний тренд щодо бачення міжнародного середовища серед сучасних дослідників глобалізаційних процесів. У політичному вимірі – це демократизація тоталітарних суспільств та їхній транзит до демократії, в соціальному – створення глобального громадянського суспільства, в ідеологічному, в ідеологічній площині – розповсюдження ліберальних цінностей як етико-фундаментального майбутнього світового громадянського суспільства. Інституціонально всі ці процеси пов’язуються із зростанням ролі глобального управління за рахунок посилення ролі недержавних акторів міжнародних відносин [2, 133-134].

І. Малкіна в дисертаційному дослідженні “Международные неправительственные организации в современном международном праве” доводить, що все більше число держав починають усвідомлювати, що необхідно шукати нові, багато в чому нетрадиційні підходи до вирішення проблем виживання людства, створення нових і реорганізації існуючих механізмів для координації зусиль не лише держав в цьому напрямі, але і самого населення планети. Однією з реально існуючих, але не використовуваних на глобальному рівні можливостей є визнання державами партнерської ролі власних суспільств в особі багаточисельних неурядових організацій, діяльність яких на міжнародній арені аж ніяк не загрожує демократичному режиму. Більш того, вона підсилює потенціал власної держави, підвищує його авторитет в особі світової громадської думки і сприяє зовнішньополітичним акціям урядів.

В умовах посилення ролі недержавних акторів, зокрема громадських організацій та рухів, у світовій політиці відбувається формування глобального громадянського суспільства.

Масштаби громадянського суспільства, зазначає А. Мартінелі, стають глобальними. На рівні світу позначилося громадянське суспільство з ряду транснаціональних співтовариств, транснаціональних неурядових організацій, колективних глобальних рухів, мережових груп по інтересах, міжнародних наукових і професійних асоціацій, через які індивіди досягають соціальних і політичних домовленостей на рівні всього світу. Це значимі актори глобальної сцени. Вони взаємодіють з державними і міжнародними

організаціями, можуть грати значиму роль у формуванні майбутнього світового суспільства і бути атрибутом демократичного глобального управління, вирішуючи інтернаціональний публічний простір, цінності, що широко розділяються, усвідомлення спільності людства. Емпірично доведено зростання числа акторів і їх активності на рівні світу [7, 7].

В. Кулик однією із основних сучасних тенденцій у світових політичних процесах вважає зростання громадянської участі у прийнятті важливих міжнародних рішень. Актуалізація проблематики міжнародних громадських об'єднань відбулася у другій половині ХХ ст., коли стало очевидно, що громадянське суспільство має раніше незатребуваний потенціал налагодження діалогу між державами та володіє інструментарієм впливу на міжнародні відносини. Громадянське суспільство дедалі рішучіше й активніше втручається в рішення глобальних проблем. Таким чином, робить висновок В. Кулик, відбувається глобалізація громадянського суспільства [4, 69].

К. Трима також відзначає факт трансформація громадянського суспільства під впливом глобалізаційних процесів. Його діяльність починає виходити на глобальний рівень. Відбувається формування нової суспільно-політичної одиниці – глобального громадянського суспільства. Основним елементом глобального громадянського суспільства є неурядові організації, а деякі з них (відповідно до масштабів їх роботи) складають його структурний центр, а саме – антиглобалістські рухи, товариства дружби та культурних зв'язків і природоохоронні організації [11, 147].

В. Бебик пропонує розглядати глобальне громадянське суспільство як планетарну сукупність усіх громадян світу, їх вільних об'єднань і асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що перебувають за межами новостворюваної глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних політичних структур), її директивного регулювання і регламентації, що їх гарантують і охороняють політичні структури глобального світу. Таке розуміння формальних і неформальних структур дає підстави говорити про такий специфічний об'єкт дослідження політології, як глобальне громадянське суспільство [1, 145].

В. Степаненко розглядає глобальне громадянське суспільство як громадянське суспільство, що вийшло за межі національних держав і діє в міжнародному масштабі, об'єднуючи в своїх мережах і організаціях представників різних країн і направляючи свою активність на сферу глобального суспільного блага, тобто на

подолання наслідків стихійних лих, запобігання гуманітарним конфліктам і катастрофам, боротьбу з епідемією ВІЧ/СНІДУ, вирішення проблем екології, захист прав людини, формування міжнародних демократичних коаліцій тощо. При цьому головна структурна ланка національних громадянських суспільств – недержавні організації – трансформуються в глобальному форматі в міжнародні громадські організації, які все ще по термінологічній інерції визначають як міжнародні недержавні або неурядові [10, 157].

О. Макаричев до основних елементів транснаціоналізації інститутів громадянського суспільств відносить:

- створення “майданчиків” для комунікації з ключовими політичними гравцями;
- розробка інструментарію та методології для вирішення практичних проблем;
- генерування й поширення ідей, їх захист під час публічного обговорення;
- сервісні (контрактні) послуги на замовлення влади чи бізнесу;
- збільшення ролі неурядового сектору у суспільних дебатах;
- напрацювання рекомендацій, що полегшують стабільний та стійкий розвиток суспільства [6, 23].

О. Чувардинський в своїй дисертаційній роботі “Громадянське суспільство в Україні: становлення, функціонування, перспективи розвитку” особливу увагу приділяє аналізу місця та ролі громадянського суспільства в системі сучасних міжнародних відносин. Демократизація міжнародних відносин розглядається ним як об’єктивна тенденція формування сучасного світового порядку. Цю тенденцію утверджують не лише державні установи та дипломатичні працівники, але й пересічні громадяни, об’єднані в міжнародні організації, спілки, асоціації тощо. Мова йде про своєрідне явище – “народну дипломатію”, що розгортається на теренах усвідомлення, насамперед, необхідності спільного вирішення глобальних проблем сучасності, пов’язаних з виживанням людства. Спільні рішення та дії (антивоєнні масові рухи, екологічні дії, маніфестації, форуми, неофіційні зустрічі громадських лідерів, керівників політичних партій тощо) об’єднують народи, сприяють утвердженню загальнолюдських цінностей, здорового глузду і чесності, відвертості і відкритості політики як ознак міжнародної дипломатії, де усе важливішу роль грає народна дипломатія.

Отже, процеси глобалізації, зокрема, формування глобального громадянського суспільства, стимулюють підвищення значущості міжнародних громадських організацій та рухів, які все активніше

починають брати участь у дипломатичних відносинах.

Як пише М. Лебедева, у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття дипломатія все більшою мірою підпадає під контроль громадськості. Це здійснюється завдяки більшим можливостям засобів масової інформації, необхідності ратифікації багатьох документів, і, нарешті, тому, що на міжнародну арену все частіше стали виходити не державні структури, а різного роду рухи (етнічні, релігійні та ін.), громадські організації та академічні кола, які почали займатися “традиційними дипломатичними проблемами” – пошуком злагоди у конфліктних ситуаціях, наданням посередницьких послуг тощо [5, 307-308].

В дисертації “Публичная дипломатия США”, О. Манжуліна зазначає, що дипломатична сфера, перестала бути винятковою прерогативою держави, і успіх на міжнародній арені багато в чому залежить від спільних зусиль державних і недержавних структур. Дипломатія, колись переважно одновимірний процес на рівні окремих урядів, зараз є багатогранною діяльністю, в якій усе більш помітну роль грає громадська думка. Безумовно, політика ще формується в приватних, конфіденційних бесідах між професійними дипломатами, багато в чому так само, як і 200 років тому, але практично жодна політична ініціатива не може увінчатися успіхом без суспільної підтримки.

На хвилі зростання впливу громадськості на здійснення світової політики виникає та розвивається рух громадської дипломатії. Поява громадської дипломатії як нової форми міжнародної діяльності пов’язується з трансформацією державного суверенітету та новими технологіями, що дозволяють непрофесійним дипломатам виходити на міжнародну сцену, обминувши державний апарат.

Як відзначає Т. Медведева, громадська дипломатія в зачатковому вигляді (на рівні окремих людських і групових контактів різних народів) існувала з давніх часів. З моменту її виходу на якісно інший рівень організації (формування суспільних інститутів і суспільних рухів) її можна розділити на чотири історичні етапи.

– перший етап – становлення і розвиток перших антивоєнних суспільних рухів в Європі і Америці (початок ХІХ ст. – 1918 р.);

– другий етап – вихід громадської дипломатії на міжконтинентальний рівень (1919–1945 рр.);

– третій етап – залучення громадської дипломатії до ідеологічної війни і розвитку організованого руху прибічників світу (1946–1990 рр.);

– четвертий етап – розширення сфери діяльності громадської

дипломатії і вихід її інститутів на міжнародний рівень як реальних акторів міжнародної політики (1991 р. – по теперішній час).

Наразі, на думку Т. Медведєвої, спостерігається зростання ролі громадської дипломатії на міжнародній арені, її безпосередня участь в світовій політиці як реальних акторів, її вплив на вироблення зовнішньополітичних і внутрішньополітичних державних цілей і стратегій, а також величезний вклад, який вона вносить до поліпшення міжнародного іміджу своєї країни і розвитку дружніх зв'язків між народами [8, 14].

Таким чином, на початку XXI століття громадська дипломатія стає повноправним актором світового політичного процесу. Зараз розвиток міжнародних відносин вже не може визначатися лише виключно діяльністю міжнародних і державних органів без широкої опори на суспільні сили. Само поняття “громадська дипломатія” завдяки ЗМІ вже міцно увійшло до суспільно-політичного життя, проте до цих пір в науковій літературі воно ще не знайшло адекватного теоретичного осмислення.

За визначенням Т. Медведєвої, громадська дипломатія – це неофіційна як зовнішньополітична, так і внутрішньополітична діяльність незалежних безпосередньо від урядів фізичних і юридичних осіб, неурядових організацій, рухів і інститутів, що спрямована на збереження миру, розвиток і поліпшення міждержавних відносин, на розвиток дружби, взаєморозуміння і співпраці між різними народами. При цьому існує різниця між громадською та народною дипломатією. Незалежні від уряду інститути існують в демократичних державах з розвиненим інститутом громадських прав і свобод. Для держав авторитарного типу, коли реальні громадські права і свободи відсутні, а міжнародна діяльність громадських організацій повністю поставлена під контроль держави, на думку Т. Медведєвої, доцільніше використовувати термін “народна дипломатія” [8, 12].

Водночас багато дослідників використовують поняття “громадської” та “народної” дипломатії як синоніми. Так, Н. Приходьмо та О. Тимофєєв базовими принципами функціонування інститутів народної дипломатії вважають автономність в своїх діях і рішеннях і незалежність від державних структур. Власне, саме тому, на їхню думку, вона і називається “громадською”. Подібну діяльність можуть здійснювати не лише організації (неурядові організації), некомерційні організації, релігійні організації, суспільні об'єднання і т. д.), але і приватні особи (спортсмени, політики, діячі культури, бізнесмени), що проявляють себе на неофіційному, а іноді й на особистісному рівні [9, 76].

О. Чувардинський веде мову про народну дипломатію, що виступає інститутом громадянського суспільства, силою, що активно впливає на процеси міжнародного життя. Її значення полягає в офіційній та неофіційній діяльності суб'єктів громадянського суспільства країн у вирішенні проблем міжнародного співробітництва, у сприянні діяльності з розв'язання міжнародних суперечностей та розбіжностей між державами мирним шляхом. Активний розвиток народної дипломатії зумовлюється процесами глобалізації та інформаційної революції, а її духовними підвалинами виступають загальнолюдські цінності та інтереси. Міжнародна політика не може будуватися без врахування інтересів масових рухів у всіх країнах: антивоєнних, екологічних, професійних, молодіжних, жіночих, товариств дружби тощо [14].

Центральне місце у громадській дипломатії належить спеціальним акторам. Т. Медведева як основні актори громадської дипломатії виділяє різного роду суспільні інститути, які мають наступні загальні особливості: формально, офіційно засновані; є неурядовими; не є суб'єктами міжнародного права; не розподіляють прибуток; засновані на принципі самоврядності; широко використовують працю добровольців; суспільно корисні або діють в руслі основних завдань громадської дипломатії (тобто прагнуть до світу, дружби, взаєморозуміння і співпраці між народами). До таких акторів відносяться: неурядові організації, зокрема міжнародні неурядові організації, суспільні, національні і релігійні об'єднання (у тому числі парламентські), політичні партії, внутрідержавні регіони, юридичні і фізичні особи, що беруть участь в міжнародній діяльності і розділяють основні цілі громадської дипломатії. Згідно з визначенням громадської дипломатії і основних умов її здійснення, акторами громадської дипломатії не можуть бути громадські організації, які повністю фінансуються урядом або будь-якою міжнародною організацією [8, 12-13].

Громадська (народна) дипломатія передбачає певні ціннісні засади та принципи свого існування. О. Чувардинський звертає увагу на головні ознаки народної дипломатії, що визначають її як чесну, відверту та відкритую діяльність суб'єктів у міжнародному просторі. Під відвертістю політики народної дипломатії, на його думку, слід розуміти таку діяльність, що не приховує негативних помислів і прагнень у вирішенні міжнародних проблем та суперечностей міжнародного життя. Відкритість політики народної дипломатії припускає можливість залучення до обговорення та вирішення міжнародних проблем усіх зацікавлених суб'єктів громадянського суспільства. Здоровий глузд політики припускає розумний зміст

діяльності акторів, що беруть участь у міжнародних відносинах і який не суперечить нормам міжнародного права, поважає суверенні права інших країн. Нарешті, чесність політики тлумачиться як моральна категорія, що відображає сумісність з поняттям честі та гідності безпосередніх учасників, що беруть участь у народно-дипломатичних стосунках. Отже, наведені ознаки народної дипломатії формують культуру, її внутрішній етос, притаманні їй “правила гри”, найбільш ефективно забезпечують аксіологію (тобто осьову технологію) вирішення проблем міжнародного життя [13, 244-245].

Виходячи з функціональних можливостей, масштабів діяльності, географії, цілей і завдань, громадська дипломатія підрозділяється на чотири рівні: міжнародний рівень, міждержавний рівень, внутрідержавний рівень і міжнародний міжрегіональний рівень. Крім того, громадська дипломатія з точки зору джерела або ініціативи, що виходить, підрозділяється на таку, що виходить зверху, або “державну” громадську дипломатію, коли ініціатором тих або інших акцій громадської дипломатії є офіційні державні органи, і таку, що виходить знизу, або “дипломатію на рівні коріння трави”, коли ініціатива виходить від простих людей, що не мають жодного відношення до органів влади. На кожному рівні громадська дипломатія, вирішуючи своє коло специфічних завдань і використовуючи свої методи і форми, зрештою прагне до досягнення загальної мети – збереження світу і розвитку дружби, взаєморозуміння і співпраці між різними народами

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бєбик В.* Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 140-147.
2. *Вінникова Н. А.* Від міжнародних відносин до світової політики – від світової політики до міжнародних відносин // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна “Питання політології”. – 2008. – № 825. – С. 133-139.
3. *Иванченко Н. С.* Международные неправительственные организации и движения как фактор обеспечения военно-политической и экологической безопасности // Правоведение. – 1991. – № 1. – С. 103-105.
4. *Кулик В. О.* Вплив міжнародних мережевих громадянських ініціатив на безпекову політику України // Наукові записки НаУКМА. – 2009. – Том 95, Політичні науки. – С. 69-74.
5. *Лебедева М. М.* Мировая политика. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 351 с.
6. *Макарычев А. С.* Гражданское общество в России: между государством и международным сообществом // Публичное пространство, гражданское

- общество и власть: Опыт развития и взаимодействия. – М.: РАПН; РОССПЭН, 2008. – С. 19–32.
7. *Мартинелли А.* От мировой системы к мировому обществу? // Социологические исследования. – 2009. – № 1. – С. 5-15.
 8. *Медведева Т. И.* Гражданская (народная) дипломатия и ее роль в российско-японском политическом диалоге: автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.04. – М., 2007. – 24 с.
 9. *Приходько Н.* Фактор народной дипломатии в отношениях Китая с Россией и США / Н. Приходько, О. Тимофеев // Власть. – 2007. – № 9. – С. 76-81.
 10. *Степаненко В.* Глобальне громадянське суспільство: концептуалізації та посткомуністичні варіації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 2. – С. 156-175.
 11. *Трима К. А.* Особливості діяльності українських екологічних організацій в умовах глобалізації // Грані. – 2009. – № 6. – С. 147-151.
 12. *Чернявська Л. Н.* Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Л. Н. Чернявська. – К., 2007. – 20 с.
 13. *Чувардинський О. Г.* Громадянське суспільство та ідея пріоритету загальнолюдських цінностей у світовій політиці // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2007. – Вип. 33. – С. 244-255.
 14. *Чувардинський О. Г.* Громадянське суспільство в Україні: становлення, функціонування, перспективи розвитку: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. – Львів, 2008. – 31 с.

Андрущенко Т. В. Общественная дипломатия как средство преодоления ценностного раскола цивилизации.

В статье анализируются формы общественных объединений в странах Европы и мира, а также их роль в формировании взаимопонимания и толерантности между народами.

Ключевые слова: человек, цивилизация, общественные объединения, общественная дипломатия, кризис ценностей, толерантность.

Andruschenko T. V. Public diplomacy as mean of the valued dissidence of civilization overcoming.

In the article the forms of public associations in the countries of Europe and world are analyzed, and also their role in forming of the mutual understanding and tolerance between people.

Keywords: human, civilization, public associations, public diplomacy, crisis of values, tolerance.